

مقدمه مترجم

همه مددکاران اجتماعی آگاه و دلسوز کشورمان از کمبود منابع آموزشی در این حرفه آگاه‌اند و چه بسا از این مسئله رنج می‌برند. سالهای طولانی، دانشجویان مددکاری اجتماعی از ابتدایی‌ترین منابع رشته خود محروم بودند. خوشبختانه امروز دسترسی به شبکه‌های جهانی و منابع خارجی برای گروهی از دانشجویان آشنا به زبانهای خارجی (به‌خصوص انگلیسی) این امکان را فراهم کرده است که در حد توان با دانش و مهارتهای رشته خود آشنا شوند و از این گنجینه، توشه‌ای بگیرند. اما این کافی نیست! اگر همه دانشجویان، از همان دوره لیسانس به منابع گسترده رشته مددکاری اجتماعی دسترسی داشته باشند و آموخته‌ها را در دوره‌های کارورزی و در کلاس تمرین کنند، چنان جذب آن خواهند شد که شوق ادامه راه رهایشان نخواهد کرد.

مددکاری اجتماعی امروزه در بیشتر کشورهای جهان، در سطح تخصصی و هم در سطح عمومی گسترش بی‌نظیری یافته و به ادعای صاحب‌نظران خارجی بر دیگر حرفه‌های یاورانه سبقت گرفته است. مددکاران اجتماعی علاوه بر اینکه امروزه صاحب نظریه‌های بسیار مهم و مطرحی هستند که یاوران دیگر حرفه‌ها در اکثر کتابها و متون تخصصی خود به آنها اتکا می‌کنند،¹ همچنین کتابهای بی‌شماری تألیف کرده و پژوهشها و مطالعات اثرگذاری انجام داده‌اند و این هیچ دلیلی ندارد جز گستره وسیع کتابها و مطالعاتی که از ابتدای راه در دسترس دانشجویان قرار دارد و انگیزه آنها برای ادامه راه شده است. برخی از حوزه‌های تخصصی مددکاری اجتماعی شاید هنوز برای دانشجویان ما شناخته‌شده نباشند. برای مثال، مددکاری اجتماعی بالینی یکی از حوزه‌های شغلی بسیار رایج این رشته است و مددکارانی که در این حیطه کار می‌کنند، در نقش درمانگر، نظریه‌های بی‌شمار امروز را با عمل تلفیق می‌کنند و از این طریق به درمان مشکلات بهداشت روانی می‌پردازند.

فنون مختلف تغییر رفتار (براساس نظریه یادگیری) از دوره کارشناسی ارشد به دانشجویان آموزش داده می‌شود و در طول دوره تحصیلی بارها به تمرین آنها می‌پردازند تا در میدان عمل، در صورت تمایل و ضرورت آنها را به کار بگیرند. مشاوره بخش جدایی‌ناپذیر مددکاری اجتماعی محسوب می‌شود، در حالی که در کشور ما، متأسفانه مشاوره کار تخصصی تحصیل کرده‌های رشته مشاوره محسوب می‌شود و هنوز بحث بر سر این است که مددکاران اجتماعی می‌توانند به مشاوره بپردازند یا خیر! شنیدن چنین بحثهایی برای مددکاران اجتماعی سایر کشورها (و برای همه یاوران حرفه‌های دیگر) حیرت‌ناپذیری ایجاد می‌کند. اشاره به دیگر نقشهای مددکاران اجتماعی در این مختصر نمی‌گنجد و خوشبختانه در کتاب حاضر به تفکیک، اما مختصراً به آنها اشاره شده است.

با توجه به آنچه ذکر شد و به دلایل اساسی دیگر، امروز نیاز جدی و بنیادی رشته مددکاری اجتماعی در کشور ما، گسترش هرچه بیشتر منابع این حرفه، به صورت تألیف، ترجمه و تحقیق است. فقط در این صورت است که می‌توان با اندوخته‌ای ارزشمند و دیدگاهی وسیع‌تر به تدریس و یادگیری رشته‌ای پردازیم که سالها

¹ در همین کتاب اسامی تعدادی از آنها ذکر شده است و غالباً برای یاوران کشور ما نامهای آشنایی هستند (پلا ویرجینیا ستیر).

به دلیل کمبود منابع به رشته‌ای حاشیه‌ای تبدیل شده بود.

خوشبختانه این روزها برخی از استادان و پویندگان این راه با تألیف و ترجمه متون آموزشی جنبشی در زمینه پُربار شدن منابع به راه انداخته‌اند، اما هنوز در آغاز این راهیم و امیدواریم که دیگر مددکاران اجتماعی نیز به این جنبش بپیوندند و راه را ادامه دهند تا بتوانیم به جایی برسیم که دیگران رسیده‌اند و حتی از آن هم فراتر برویم.

مترجم با توجه به وظیفه‌ای که در این زمینه برعهده دارد به ترجمه کتاب حاضر پرداخته است. این کتاب به عنوان مقدمه‌ای بر مددکاری اجتماعی خانواده، منبع ارزشمندی است که دانشجویان را با مبانی این حوزه آشنا می‌کند. توضیحات مربوط به ساختار کتاب در پیشگفتار مؤلفان آمده است و از تکرار آن خودداری می‌شود، اما اشاره به این نکته را لازم می‌دانم که با توجه به گستره وسیع کار با خانواده‌ها، نمی‌توان با یک یا چند کتاب خلأ موجود را پر کرد و امید می‌رود که همکاران علاقه‌مند، با تألیف و ترجمه‌های دیگر، این حوزه کار (و سایر حوزه‌ها) را هرچه غنی‌تر سازند. بی‌تردید، ترجمه حاضر خالی از نقص نیست و مترجم مدیون همه صاحب‌نظرانی خواهد بود که با رهنمودهای خردمندانه خود به رفع نقصها یاری می‌رسانند.

این اثر ترجمه مقدمه‌ای بر طرح مسائل مددکاری اجتماعی است و امید می‌رود در آینده در این زمینه اثری تألیفی منطبق با مسائل بومی ایران تهیه شود. شایان ذکر است به دلیل حفظ امانت مثالهای مربوط به جوامع و فرهنگ غربی در اثر ذکر شده است.

در پایان شایسته است به زحمات بی‌دریغ شیدای عزیز [شیدا عربزاده (همتی)] اشاره کنم که با صمیمیتی در خور تقدیر، همواره مرا شرمنده همکاریها و حمایتهايش کرده است. زحماتش را قدر می‌دانم و صمیمانه ارج می‌نهم.

برای سالارم

که با عشق بی‌ریایش جهانم را زیبایی بخشیده.

امید که همیشه سالار زندگی باشی

مترجم

پیشگفتار

ما چاپ سوم مددکاری اجتماعی خانواده را به حرفه مددکاری اجتماعی تقدیم می‌کنیم که، بعد از یک قرن، موقعیت مستحکم خود را حفظ کرده است و به دانش و تجربه‌اش در کنار کار با خانواده‌ها می‌بالد. بسیاری از متون جدید مربوط به خانواده بر خانواده‌درمانی متمرکزند و اقداماتی را توصیف کرده‌اند که در سطح لیسانس مددکاری اجتماعی به اجرا درمی‌آیند. علاوه بر این، بیشتر کتابهای خانواده‌درمانی را به دلایل زیاد، مددکاران اجتماعی نوشته‌اند، به رغم این واقعیت از آغاز ظهور حرفه مددکاری اجتماعی؛ خانواده هسته اصلی فعالیتهای آن بوده است. در مددکاری اجتماعی، پیشگامانی چون ماری ریچموند، پنج دهه قبل از جنبش

مدرن خانواده‌درمانی، به تمرکز بر خانواده‌ها معتقد بودند، با وجود این، مددکاری اجتماعی همواره از نظر اعتراف به نقشی که در خانواده‌ها داشته، فروتن بوده است.

در زمان چاپ اول و دوم کتاب ما، حدود چهارصد نفر از فارغ‌التحصیلان دوره‌های مددکاری اجتماعی در امریکا و کانادا در اولین سطح ورود به حرفه برای کار با خانواده‌ها مجوز گرفتند. با وجود این دوره‌ها و متونی که مشخصاً به نقش مددکاران اجتماعی در کمک به خانواده‌ها مربوط باشند، بسیار معدود است. از 1999، تعداد برنامه‌های صدور گواهی کار رشد چشمگیری داشته و اهمیت تمرکز بر کتابهای مددکاری اجتماعی را بیش از پیش افزایش داده است. بنابراین، هدف اصلی کتاب حاضر فراهم کردن دانش و مهارت‌های اولیه کار با خانواده برای دانشجویان مددکاری اجتماعی است تا بتوانند خارج از محیط سنتی مؤسسه‌ها، با خانواده‌ها کار کنند.

فارغ‌التحصیلان مددکاری اجتماعی غالباً در مؤسسه‌هایی استخدام شده‌اند که برنامه خانواده‌درمانی مبتنی بر دفتر کار را عرضه نمی‌کنند و تعداد معدودی از دانشجویان دوره مددکاری اجتماعی خانواده در مراکز سنتی خانواده‌درمانی (مبتنی بر دفتر کار) دوره عملی خود را می‌گذرانند. بسیاری از مددکاران اجتماعی تازه‌کار در مؤسسه‌هایی استخدام می‌شوند که برای خانواده‌های دارای نیازها و مشکلات گوناگون، حمایت، آموزش و خدمات فراهم می‌کنند. مراکز مداخله در خانواده عبارت‌اند از: رفاه کودکان، حمایت خانواده، بهداشت روانی، پناهگاه زنان، مدارس، تسهیلات اصلاح و تربیت و نظایر آن. در عین حال، بسیاری از خانواده‌ها در داخل خانواده و محیط جامعه با مشکلات متعدد مواجه می‌شوند. در واقع، مواجهه با تعداد و انواع مشکلاتی که خانواده‌ها را درگیر می‌کند، ممکن است برای دانشجویان مددکاری اجتماعی و فارغ‌التحصیلان جدید، توان‌فرسا باشد. دشواریهایی که بر خانواده‌ها تحمیل می‌شوند منابع گوناگونی دارند - برای مثال، بیکاری، نداشتن مسکن و بیماریهای جسمی یا روانی. بنابراین، مشکلات منحصر به حوزه پویاییهای درونی خانواده، مثل کژکارکردیهای ارتباطی یا از هم‌گسیختگی تعادل حیاتی نیستند، در حالی که رویکردهای سنتی خانواده‌درمانی بر همین پویاییها متمرکزند. در این کتاب، ما با جای دادن خانواده‌ها در بافت بوم‌شناختی، میراث مددکاری اجتماعی را ارج می‌نهیم. ما تشخیص می‌دهیم که خانواده‌ها برای رسیدگی به انواع مشکلات خود به خدماتی نیاز دارند که هم عمیق باشند و هم گستره وسیعی را دربرگیرند. مددکاران اجتماعی جدید ممکن است در وهله اول به سادگی نتوانند پیش‌بینی کنند که دیدن یک خانواده با بار سنگینی از مشکلات چه مفهومی دارد. آنها ممکن است درباره اطلاعاتی که برای ملاقات اول، دوم و حتی سوم با خانواده نیاز دارند، سؤالهای مهمی داشته باشند. علاوه بر این، چگونگی درگیر شدن در خانواده، کسب اعتماد آنها و برانگیختن تغییرات معنی‌دار و دیرپا در اعضا می‌تواند برای مددکاران اجتماعی جدید سؤالهای مهمی باشند. آنها برای کمک به خانواده‌ها در حل یک یا چند مسئله خاص به اطلاعات و مهارت‌های عملی نیاز دارند. هدف کتاب حاضر، دانشجویان مددکاری اجتماعی و فارغ‌التحصیلان جدیدی هستند که برای اولین بار با خانواده‌ها کار می‌کنند (یا به‌زودی کار خواهند کرد). این کتاب شامل چهارچوبی است برای اندیشیدن به «خانواده»، و نیز پیشنهادهایی عملی مطرح کرده‌ایم که می‌توانند از شروع درگیر شدن در خانواده تا ارزیابی، مداخله، آموزش و خاتمه دادن، راهنمای عمل مددکاران اجتماعی باشند. ما تأکید می‌کنیم که در مددکاری اجتماعی خانواده و هر نوع مددکاری اجتماعی دیگر، رابطه نقش نیروی

حرکت‌دهنده‌ی عرضه و پذیرش کمک را بازی می‌کند.

بسیاری از برنامه‌های مددکاری اجتماعی، دوره‌هایی برای آموزش مصاحبه دارند که غالباً بر مصاحبه‌ی چهره به چهره با مراجعان بزرگسال متمرکزند. دوره‌های مددکاری اجتماعی خانواده غالباً به کتابهای نظری خاصی متکی‌اند که الگوهای خانواده‌درمانی را تبیین کرده‌اند. این تمرکز یکی از وجوه مهم آموزش مددکاری اجتماعی است، اما برای کمک به دانشجویان در یادگیری مبانی کار با خانواده بیش از حد انتزاعی و مبتنی بر دفتر کار است. استاد باید آن‌قدر جامع‌نگر باشد که بتواند دانشجویان را به دانش و مهارت‌های کافی برای کار با خانواده‌ها تجهیز کند و در عین حال آموزه‌هایش آن‌قدر خاص باشند که موقعیتهای عینی و واقعی را به آنها نشان دهند.

در این کتاب کوشیده‌ایم دانش و مهارت‌های لازم برای درگیر شدن در مددکاری اجتماعی خانواده را به شیوه‌ای روشن و موجه توضیح دهیم. در دوره‌های اولیه مصاحبه یا کار با خانواده می‌توان این کتاب را به عنوان مقدمه‌ای بر نظریه و عمل مددکاری اجتماعی تدریس کرد. همچنین، قبل از مواجهه دانشجویان با الگوهای نظری بی‌شماری که در متون خانواده‌درمانی عرضه می‌شوند، می‌توان برای آماده‌سازی آنها از کتاب حاضر استفاده کرد.

مطالب جدید چاپ سوم

براساس بازنگریهای مفید چاپ دوم، در چاپ سوم مطالب را از نو ساخت‌بندی و روزآمد کردیم. در این چاپ، با ورود به مباحث روز و حمایت از رویکرد روشنگرانه به خانواده، ارزشهای مبتنی بر عدالت اجتماعی و عملکرد ضدستم را همچنان حفظ کرده‌ایم. گوناگونی خانواده‌ها، نه در یک فصل خاص، بلکه در سراسر کتاب مد نظر قرار گرفته است. ما معتقدیم متمرکز کردن کتاب بر گوناگونی به جای برخورد با آن به عنوان موضوعی «متفاوت»، تنوع را به بخش جدایی‌ناپذیر مددکاری اجتماعی خانواده تبدیل خواهد کرد. در بخشهای مختلف کتاب، مسائل مرتبط با تنوع فرهنگی و گونه‌های مختلف خانواده مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند. در فصل سوم، نظریه‌های سامانه‌های خانواده را توضیح داده‌ایم که در واقع مبنای نظری کتاب محسوب می‌شوند و همه مطالب مبتنی بر همین نظریه هستند. اگرچه فصل ششم مخصوصاً متمرکز بر قابلیت‌ها و ترمیم‌پذیری خانواده است، این دیدگاه به عنوان نگرشی ارزشمند، در سراسر کتاب مد نظر قرار گرفته است. تمرکز بر ترمیم‌پذیری به مددکاران اجتماعی خانواده کمک می‌کند تا با دیدگاهی متفاوت عمل کنند و بپذیرند خانواده «امکانات» مختلفی دارد که در زمان بروز مشکل می‌تواند آنها را به کار گیرد. ما برای کمک به مددکاران اجتماعی جدید در زمینه هماهنگ کردن وجوه نظری و عملی مددکاری اجتماعی خانواده، شیوه این هماهنگ‌سازی را آموزش داده‌ایم و امیدواریم چهارچوبی برای یکپارچه‌سازی نظریه و عمل باشد.

ساختار کتاب به گونه‌ای است که خواننده را با مراحل به‌هم‌پیوسته مددکاری اجتماعی خانواده آشنا می‌سازد. تمرینهای جدیدی به هر فصل اضافه شده‌اند. همه تمرینها نیز به شیوه‌ای راهبردی در فصول مختلف گنجانده شده‌اند. در دو فصل اول، کار با خانواده در چهارچوب تفکر انتقادی و فلسفی جای گرفته است. در فصل اول، رشته کار با خانواده معرفی می‌شود، در حالی که در فصل دوم با عنوان «خانواده

چيست؟» هدف ما چالش با سوگريه‌هاى شخصى است و ديده‌گه‌ى فلسفى درباره‌ى مددكارى اجتماعى خانواده و شناخت مفهومى انواع مختلف آن براى دانشجويان فراهم مى‌سازد. فصل سوم مبنائى است براى شناختن كاركردهاى خانواده با ديده‌گه‌ى سامانه‌اى. در عين حال، براى استفاده از اين ديده‌گه بر تفكر انتقادى تأكيد كرده و نقصهاى آن را در نظر داشته‌ايم. نظريه‌ى سامانه‌ها زمينه‌اى براى كار با خانواده و چهارچوبى براى اقدام در اختيار مى‌گذارد. در فصل چهارم وجوه عملى مددكارى اجتماعى خانواده، مثل شيوه‌ى آماده شدن براى بازديد منزل، و نيز مسائل خاصى كه مددكارى اجتماعى قبل از اولين جلسه بايد از آنها آگاه شود، توضيح داده شده‌اند. در فصل پنجم، مرحله‌ى اول مددكارى اجتماعى خانواده توضيح داده مى‌شود و شامل درگير شدن در كار با استفاده از مهارتهاى مصاحبه است. فصل ششم شامل يك بحث كامل درباره‌ى ديده‌گه قابليت‌ها، ترميم‌پذيرى خانواده و نقش معنويت است. در چاپ جديد، ديده‌گه قابليت‌هاى خانواده به صورتى برجسته‌تر در سراسر كتاب مد نظر قرار گرفته است. در فصلهاى هفتم و هشتم، مهارتها و فنون ارزيبابى معرفى مى‌شوند. فصل هفتم بر روشهاى كيفى متمرکز است، مثل شجره‌نامه و نقشه‌ى بومى، اما در فصل هشتم به روشهاى كمى پرداخته‌ايم، مثلاً اندازه‌گيريهاى استاندارد. اين روشها در محيط مديريت مراقبت امروز اهميت خاصى دارند.

فصل نهم تا يازدهم شامل اطلاعاتى كاربردى براى مراحل شروع مددكارى اجتماعى خانواده، ارزيبابى و ورود به مرحله‌ى مداخله است. در فصل نهم، چرخه‌ى زيست خانواده و مسائل رشد توضيح داده مى‌شوند. در فصل دهم، بررسى روشهاى ارزيبابى را ادامه مى‌دهيم و به فنونى مى‌پردازيم كه براى مداخله سودمندند. در فصل يازدهم، با دنبال كردن مهارتهاى لازم براى مرحله‌ى مداخله، اطلاعاتى اضافى درباره‌ى خانواده‌ها و سوء مصرف مواد نيز در اختيار خواننده قرار مى‌دهيم. فصل دوازدهم بر مهارتهاى مداخله در رابطه‌ى والد - کودک متمرکز است. در فصل نهم، اطلاعات و مهارتهاى مرتبط با خاتمه يافتن كار را توضيح داده‌ايم. اين فصل شامل ارزيبابى آموخته‌هاى دانشجوى مددكارى اجتماعى خانواده براساس استانداردهاى مورد تأييد شوراي آموزش مددكارى اجتماعى (CSWE) و انجمن كانادايى آموزش مددكارى اجتماعى (CASWE) است.

اين كتاب براى كمك به دانشجويان و ديگر مددكاران اجتماعى جديد طراحى شده است تا با پويابيه‌ها و اصول كلّى كار با خانواده آشنا شوند. ساختار كتاب به گونه‌اى است كه در هر جلسه آموزش هفتگى مى‌توان يكى از فصلها را تدرّيس كرد. همه فصلها تمرينهاى دارند كه امكان به كارگيرى مفاهيم مطرح شده در فصل را به دانشجويان مى‌دهند. در نهايت مى‌توان اين كتاب را به عنوان مقدمه‌اى بر خانواده‌درمانى نيز مورد استفاده قرار داد. اين چاپ به گونه‌اى تنظيم شده است كه فصل به فصل، نكات مهم تدرّيس به صورتى برجسته به استادان معرفى مى‌شوند.

در اين كتاب، سياست آموزشى و استانداردهاى شوراي آموزش مددكارى اجتماعى امريكا و كانادا مورد توجه دقيق قرار گرفته است. هر دو سازمان استانداردهاى براى برنامه‌هاى درسى کشور خود تعيين کرده‌اند و هر دو بر ارزشها، مهارتها و دانش مورد نياز براى كار در سطوح عمومى تأكيد دارند. مجموعه اين استانداردها، تعهد در برابر احترام گذاشتن به همه انسانها را دربرمى‌گيرند و مددكارى اجتماعى را به كار براى تأمين عدالت اجتماعى ملزم مى‌سازند. احترام گذاشتن به تنوع در بطن استانداردهاى دو کشور ريشه گرفته و در عين حال مستلزم آگاهى از اين واقعيت است كه منافع قدرتمندان در هر فرهنگى چگونه مى‌تواند قدرت و

امتیازها را سرکوب کند، به حاشیه براند، یا برجسته سازد و ارتقا دهد. شورای آموزش مددکاری اجتماعی در تعریف تنوع، سن، طبقه، رنگ پوست، فرهنگ، ناتوانی، قومیت، جنسیت و مذهب را گنجانده است. ما دانشجویان را تشویق می‌کنیم تا با تأمل در این مسائل، ببینند در کجا یک جنبه از تنوع می‌تواند وجوه دیگر را تهدید یا تعدیل کند.

همچنین، ما بر اهمیت بافت² در شکل‌گیری عملکرد خانواده تأکید داریم - مددکاران اجتماعی پیش از هر چیز «متخصصان بافت» هستند - در عین حال خانواده بافتی برای رشد، تکامل و سلامت افراد است و جامعه بزرگ‌تر نیز پشتوانه‌ای برای کارکرد خانواده فراهم می‌سازد. ما دانشجویان را به همه مراحل مختلف مددکاری اجتماعی خانواده وارد کرده‌ایم - درگیر شدن، ارزیابی، مداخله، ارزیابی، خاتمه دادن به کار - و در همه جا، بر ارزشها، دانش و مهارتهای مورد نیاز برای هر مرحله تأکید کرده‌ایم.

نکته برجسته همه این استانداردها، تمرکز بر تفکر انتقادی است. مسائلی که خانواده‌ها و مددکاران اجتماعی با آنها مواجه می‌شوند بسیار پیچیده‌اند و با دیدگاه و رویکردی عادی به کار نمی‌توان به حل این پیچیدگی دست یافت. مددکاران اجتماعی خانواده بدون توانایی ذاتی تفکر انتقادی درباره کار با خانواده‌ها، نمی‌توانند از مشکلات پیچیده عبور کنند.

در اینجا بهتر می‌دانیم به این نکته اشاره کنیم که اگرچه ترتیب کار نوشتن کتاب مدتها قبل تعیین شده بود، همه نویسندگان در نگارش آن سهمی یکسان داشته‌اند. همه ما مدیون حمایت ست دوبرین، سروپرستار brooks/ colé centagelearning هستیم. همچنین از سخت‌کوشی کارمندان انتشارات، مرورکنندگان نسخه‌های دست‌نویس، و به خصوص از ملنافن، مدیر ارشد پروژه pre-pressPMG قدردانی می‌کنیم. سرانجام، ما همواره سپاسگزار فرزندان و خانواده‌های خود هستیم که جنبه‌های تجربی کار با خانواده را برایمان فراهم کرده‌اند!

² context